

Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti

TASHENEV
UNIVERSITY

“Alisher Navoiy va XXI asr”

10-ULUSLARARO KONFERANSI

Toshkent-Shimkent, 2025-yil 6-fevral

“Әлішер Науаи және XXI ғасыр”

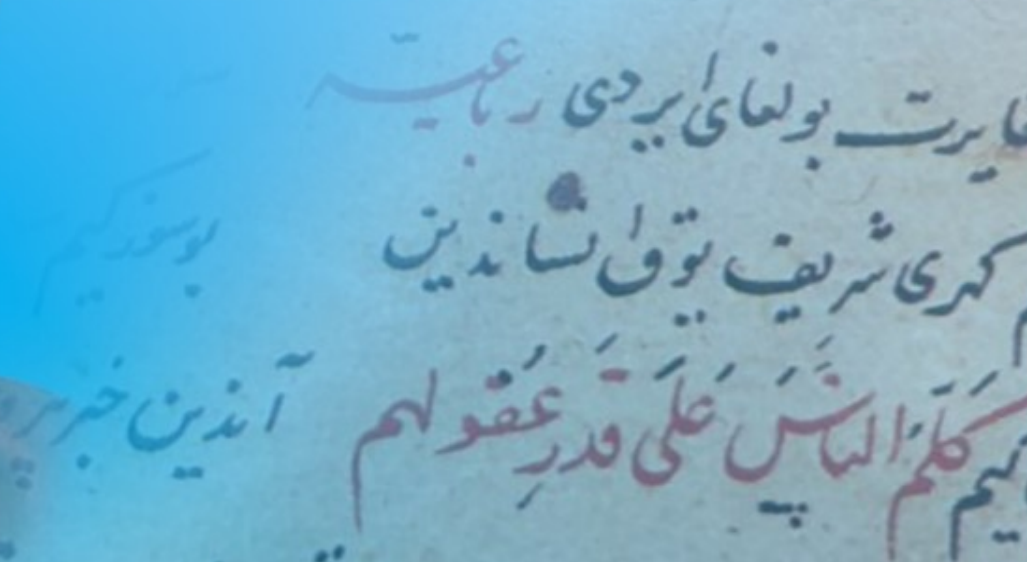
10- ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ташкент-Шымкент, 6 ақпан 2025 жыл

“Alisher Navo'i and the 21st century”

10th INTERNATIONAL CONFERENCE

Tashkent-Shymkent, February 6, 2025

**Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
Qozog'iston Respublikasi Jumabek
Tashenev nomli universitet**

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

**mavzusidagi 10-uluslararo konferansi
materiallari**

2025-yil 6-fevral

Toshkent – Chimkent – 2025

UO'K: 821.161.1=512.133

KBK: 83.3 (50')

A 51

Mas'ul muharrirlar:

Shuhrat SIROJIDDINOV,

filologiya fanlari doktori, akademik
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti rektori

Kanat BAYBOLOV,

Jumabek Axmetuli Tashenev nomli universitet rektori,
texnika fanlari doktori, professor

Tahrir hay'ati:

Boqijon To'xliyev (O'zbekiston), Nurboy Jabborov (O'zbekiston), Parida Bayneeva (Qozog'iston), Kemal Yavuz Ataman (Turkiya), Yashar Qosim (Ozarbayjon), Islam Jemeney (Qozog'iston), Farhod Rahimiy (Eron), Sholpan Arzimbetova (Qozog'iston), Karomat Mullaxo'jayeva (O'zbekiston), Janna Botabaeva (Qozog'iston), Baxtiyor Fayzullayev (Tojikiston), Dilnavoz Yusupova (O'zbekiston), Nozliya Normurodova (O'zbekiston), Shahlo Naraliyeva (Qozog'iston), Ilyos Ismoilov (O'zbekiston), Azizullah Aral (Afg'oniston), Orzigul Hamroyeva (O'zbekiston), Ozoda Tojiboyeva (O'zbekiston)

Ushbu to'plamda "Alisher Navoiy va XXI asr" mavzusidagi 10-uluslararo konferansi materiallari jamlangan. To'plamda Alisher Navoiy adabiy-ilmiy merosining mumtoz adabiyotimizdagi o'rni va bugungi kun uchun ahamiyati, shuningdek, shoir ijodiga bog'liq holda matnshunoslik va tilshunoslik muammolariga doir ilmiy maqolalar o'rin olgan. Navoiyshunoslikning bugungi holati va istiqboli borasida muayyan tasavvur berishi uning ahamiyatini belgilaydigan omillardan biridir. Kitob filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistrantlar va bakalavr talabalari hamda keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan.

Mualliflar qarashi va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

**Әлішер Науаи атындағы Ташкент
мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті**

**Қазақстан Республикасы Жұмабек
Тәшенев атындағы университет**

«ӘЛІШЕР НАУАИ ЖӘНЕ XXI ҒАСЫР»

**тақырыбындағы 10-халықаралық
конференция материалдары**

2025 жыл 6 ақпан

Ташкент – Шымкент – 2025

DOHIY ALISHER NAVOIYNING ULUG' IZDOSHI
(Muhammad Fuzuliy sheiriyatida poetik in'ikos tarzining o'ziga xosligi)

Yashar Qosim,
Ozarbayjon milliy ilmlar akademiyasining bosh ilmiy xodimi,
filologiya fanlari doktori, professor
10.52773/tsuull.conf.navoiy.2025/LOCQ5546

Xülasə. Məqalədə türkdilli poeziyanın iki böyük nümayəndəsi Əlişir Nəvai və Məhəmməd Füzulinin özünəməxsus poetik inikas tərzindən bəhs edilir. Özünəqədərki Şərq şeiriyyətinin ən böyük uğurlarını yaradıcı surətdə mənimsəyən və inkişaf etdirən Əlişir Nəvai özündən sonrakı türkdilli və farsdilli poeziyaya həyatbəxş təsir göstərmişdir. Türk xalqlarının ədəbiyyatında ustad Əlişir Nəvai ənənələrini yaradıcı surətdə davam və inkişaf etdirən qüdrətli sənətkarlardan biri böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulidir. Bu iki dahi sənətkarın yaradıcılıq əlaqələri tək-cə bir və ya bir neçə poetik nümunənin həmahəngliyi ilə səciyyələnir. Nəvai və Füzuli poetik dünyalarının bənzərliyinin mahiyyətində ictimai gerçəkliyə münasibətindəki və bədii inikas tərzindəki uyğunluq yatır. Ən mühümü isə bundan ibarətdir ki, öz möhtəşəm yaradıcılıqlarında sevgi lirikası ilə ictimai məzmunlu ifadə tərzini birləşdirən, eşqanə qəzəllərinə insan dərdlərini və həyat faciələrini sığdırmağı bacaran bu sənətkarların poetik yolu sonrakı az qala 500 illik milli söz sənətimizin əsas təmayülünə çevrildi.

Açar sözlər: Şərq lirikası, lirik üslublar, Əlişir Nəvainin poetik yolu, Məhəmməd Füzulinin orijinal lirik üslubu, intim və ictimai lirika, Füzuliyana bədii inikas tərz, Nəvai və Füzuli üslublarının həmahəngliyi.

A GREAT FOLLOWER OF THE GENIUS ALISHER NAVAI
(The uniqueness of the poetic perception style in the poetry of Muhammad Fuzuli)

Abstract. This article examines the distinctive poetic styles of Alisher Navoi and Muhammad Fizuli, two seminal figures in Turkic literature. Alisher Navoi, who assimilated and advanced the greatest achievements of classical Eastern poetry, significantly influenced both Turkish and Persian literary traditions. Among the poets who creatively built upon Navoi's legacy within Turkic literature, Muhammad Fizuli, the eminent Azerbaijani poet, stands out as a key figure. The literary connection between these two remarkable poets extends beyond isolated similarities in individual works; it is rooted in a shared worldview, their engagement with social realities, and their distinctive approaches to artistic expression. Most notably, Navoi and Fizuli masterfully integrated themes of romantic love with profound social commentary, embedding human suffering and existential dilemmas into their ghazals. Their poetic legacy has shaped the trajectory of Turkic literary tradition, establishing a foundational artistic paradigm that has remained influential for over five centuries.

Keywords: Eastern lyrics, lyrical styles, poetic path of Alisher Navoi, original lyrical style of Muhammad Fizuli, intimate-social lyrics, artistic style of Fizuliyana, harmony of styles of Navoi and Fizuli.

XV əsrin dahi mütəffəkiri və şairi Əlişir Nəvainin mükəmməl və möhtəşəm bədii yaradıcılığı bütün türk ellərinin ədəbiyyatına həyatbəxş təsir göstərmişdir. Dahi sənətkarın söz sənətinə, xüsusən, lirik poeziyaya gətirdiyi yeniliklər əksər istedadlı qələm sahiblərinin əsərlərində əks-səda verdiyi məlumdur. Əlişir Nəvainin məhəbbət lirikasının mənəvi-estetik cəhətdən zənginləşməsinə və dərinləşməsinə verdiyi töhfələr misilsizdir. Türk xalqları poeziyasının fikri-fəlsəfi yöndən inkişafı və

kamilləşməsi, lirik şeiriyyətdə çoxqatlılıq və çoxmənalılığın bədii təfəkkürdə aparıcı təmayülə çevrilməsi, şəkk-şübhəsiz, Əlişir Nəvai dühasının ümumtürk etnopoetikasında yaratdığı möcüzələrdir. Qeyd etmək lazımdır ki, dünyada tayı-bərabəri olmayan bu şeiriyyət xəzinəsi – “Xəzayin ül-məaniy” (“Mənalər xəzinəsi”) böyük şairin ömrü boyu və az qala yarım əsrlik ədəbi fəaliyyəti ərzində meydana gəlmiş, öz müdrik müəllifinin insanla və həyatla bağlı düşüncələrini özündə əks etdirmişdir.

Əslində dörd mükəmməl divandan – “Ğərayib üs-siğər” (1), “Nəvadir üş-şəbab” (2), “Bədaye ül-Vəsət” (3) və “Fəvayid ül-kibər” (4) adlanan divanlardan ibarət olan “Xəzayin ül-məaniy” bugün də bəşəriyyətin bədii-estetik təkamülünə güclü təsir göstərmiş, ədəbi-tarixi abidələr sırasında dəyərləndirilməkdədir. Məsələ burasındadır ki, Əlişir Nəvainin Şərq bədii təfəkkürünə verdiyi yeniliklər təkcə bədii-estetik forma və şəkil ilə, lirik janrların strukturu ilə bağlı deyildi. Müraciət etdiyi ədəbi-janrların fikri-fəlsəfi miqyaslarını və qayəvi-estetik məzmununu da Əlişir Nəvai təzələməyi bacarmışdı. Dahi sənətkar sevgi lirikasını həyat və cəmiyyət haqqındakı dərin düşüncələrlə zənginləşdirmişdir, ictimai-fəlsəfi görüşlərini də eşqanə qəzəllərində əks etdirməyə çalışmışdır. Əlişir Nəvainin farsdilli və türkdilli sələflərinin yaradıcılığına sıx-sıx rast gəlinməyən bu estetik keyfiyyətin ustad yaradıcılığının əsas təmayülünə çevrilməsini görkəmli Nəvaişünaslar vurğulamışlar (5, 6). Bu nöqtəyi-nəzərdən Əlişir Nəvainin ən istedadlı davamçılarından və şagirdlərindən olan Məhəmməd Füzulinin orijinal yaradıcılığında dahi ustadının məhz bu yöndəki bədii kəşflərini və yeniliklərini yüksək qiymətləndirmiş, onları XVI əsrin və sonrakı dövrlərin mühüm bədii-estetik inikas tərzinə çevirməyə can atmışdır. Məhəmməd Füzulinin ən gözəl və mükəmməl qəzəllərində biz bu təmayülün hökmran olduğunu, ümumtürk bədii təfəkküründə Əlişir Nəvai və Məhəmməd Füzuli poetik inikas və ifadə tərzinin, özünəməxsus üslublarının üzvi surətdə birləşdiyini görürük.

Klassik Şərq sairlərinin, o cümlədən Füzulinin lirikasında həтта cazibədar sevgi yaşantıları, intim duyğularla süslənmiş şeirlərində də həmişə munis bir qəm, könülləri, yandıran məhrəm bir kədər in istisini duyursan. Dahi şairin insan və həyata, onları yaradan ilahi varlığa sonsuz sevgilər və pərəstislə yoğrulmuş şeirlərindəki qeyd etdiyimiz özünəməxsus munis qəm və məhrəm kədər Füzuli istedadının və sənətinin milli etiketi və vətəndaşlıq pasportudur. Çünki ictimai dərdin və intim – iahi sevginin bu cür və bu dərəcədə ideal harmoniyası nəinki Azərbaycan poeziyasında, həтта bir çox Şərq klassiklərinin yaradıcılığında az rast gəlinir. Dahi sənətkarın milli-bədii təfəkkürümüzün zirvəsi sayılan qəzəllərində yanar eşq və atəşin dərd təyinatlı beytlərin bir-birini tamamladığını görürük:

Məni candan usandırdı, cəfadən yar usanmazmı,

Fələklər yandı ahimdən, muradım şəmi yanmazmı?! (7, s. 224)

Bu misralar insanın yazıqlığına və çarəsizliyinə qarşı üsyan deyimi?! Füzuli öz mənəviyyatının bütün izzət və ələmlərinə məharətlə son dərəcə zərif və hərir sevgi libası geyindirib – “yar” obrazı şeirin çoxmənalılığını uğurla təmin edir. Müəllifin təsvir etdiyi ruhi situasiya həqiqətən çox tragik və təsəvvürə sığmazdır; lirik “sən”in, yəni yarın cövr-cəfası onu canından da bezdirib, aşiqin ah-nalələrindən göylərin köksü yanıb və Şərq şeirindəki ən möhtəşəm və fantastik təzad-mübaligəyə fikir verin – muradımın şəmi yanmayıb. Bu beytdə eşq və dərd ilahi tərzdə elə birləşib ki, müəllifin “yar” təkidinə baxmayaraq, bu beyti eşq izharı yox, dözülməz dərd bəyannaməsi kimi dinləmək və dəyərləndirmək istəyirsən. Və təəccüblü deyil ki, növbəti beyt də lirik

“mən” sevgisindən yox, dərddən, əlacsız xəstəliyindən və bu bələdən necə qurtula biləcəyindən fəryad edir:

Qamu bimarına canan dəvayi-dərd edər ehsan,
Neçün qılmaz mənə dərman, məni bimar sanmazmı? (7, s.224)

Aşıqın dərd-həsrətləri o qədər böyük, xəstəliyi o dərəcədə ağırdır ki, o ətrafdakılardan, tanıdığı bildiyi adamlardan bir yardım ala biləcəyinə ümid etmir. Ona görə də birbaşa Canana – Allaha müraciət edir. Klassik poetikada Canan – Allahı və eyni vaxtda sevgilini, yarı bildirir. Şair deyir ki, hamının dərдинə əlac edən Canan niyə mənim dərdimə dərman vermir, niyə məni sağaltmır. Qəzəldə eşq və dərd beytlərinin müvaziliyi, ardıcılığı və bir-birini tamamlaması nizamı mövcuddur. Şair yenə əzablı qəm əsirliyindən qurtuluş barəsində düşünür. Sevdinin onun məhrəm qəminə bir çarə qılacağına inanmır:

Qəmin pünhan tutardım mən, dedilər yarə qıl rövşən,
Desəm, ol bivəfa bilməm, inanarmı, inanmazmı? (7, s.224)

Bu beytdə yarın lirik qəhrəmanın məhrəm duyğularını necə dəyərləndirəcəyi ilə bərabər həm də daha çox inamsızlıq və mənfə cavab veriləcəyi ilə bağlı çalar nəzərə çarpır. Təbii olaraq təbiətən həsrətnişin və dərmdənd müəllif birtərəfli, cavabsız sevgini yox, onun təkan verdiyi, gücləndirdiyi dərdləri, dözülməz izzatları vəsf etməyə üstünlük verir. Elə bu səbəbdən də şeirdə sevginin deyil, ağrının, əzabın, qara rəngli qüssənin izharı qabarıq surətdə nəzərə çarpır. Qəzəldə lirik “mən”in dramatik yaşantıları göz qabağındadır – açıq-aydın görünür. Aşağıdakı misraları heç cür sevgi şərqisi və ya sevgi simfoniyası adlandırmaq olmaz, onları yalnız və yalnız sonsuz qəm-qüssənin ah-naləsi, qaranlıq əsrlərin bizim günümüzə qədər gəlib çatmış hüznü ahəngləri, mərsiyəsi kimi oxumaq və qiymətləndirmək məqsədə müvafiqdir.

Şəbi hicran yanar canım, tökər qan çeşmi-giryanım,
Oyadar xəlqi əfğanım, qara bəxtim oyanmazmı? (7, s.224)

Qəzəlin birinci beytində lirik qəhrəman “muradının şəmi” söndüyündən fəryad edirdisə, indicə nəzərdən keçirdiyimiz misralarda onun ovqatı daha tünd boyalarla əks etdirilir; bu beytdəki tragizmlə yığrılmış bədii ifadə və istiarələr – uzun hicran gecəsində aşıqın canı həsrətin atəşlərində yanaraq qovrulması, yaşlı gözlərindən qanlar tökülməsi, onun ah-fəryadlarının xalq yatmağa qoymaması və qara baxtının oyanmaması... bütün bunlar intim lirikanın poetik inikası üsullarına və arsenalına uyğun olmayan təsvir və tərənnüm mexanizminin elementləridir. Böyük və həssas sənətkar öz dəruni duyğularının gerçəkləşməsində qara və tünd rənglərdən artıq dərəcədə faydalandığını hiss etmiş, özünəməxsus məharətlə dərдин “dozasını” azaltmaq qərarını vermişdir:

Güli-rüxsarinə qarşı gözümdən qanlı axar su,
Həbibim, fəsli güldür bu, axar sular bulanmazmı? (7, s.224)

Lirik “mən” məşuqənin gül üzündən ötrü gözlərindən qanlı sular axdığını ayrıca vurğulayır. Həm də bunun gül-çiçək fəsli-baharla bağlı olduğunu deyib, ilin bu çağlarında axar suların bulanmasının təbii bir hal olmasını söyləyir. Aşıq məsələnin çox mühüm ictimai tərəfinə də aydınlıq gətirir; ah-nalələriylə ətrafdakıları və ümumən, camaatı narahat etməsində özünü günahkar bilmir. Sevgilisinin işvə-nazla onun əqlini “zail” etdiyini və ona tənə daşı atanların isə “səni” görən kimi xəcalət çəkəcəklərinə əminlik bildirir. Aşağıdakı beyt qəzəldə hökmran olan qəm dumanını seyrəltməyə, insan qəlbini sıxan, göynədən hissiyyat axınını səngitməyə xidmət edir:

Degildim mən sənə mail, sən etdin əqlimi zail,

Mənə tən eyləyən qafil, səni görgəc utanmazmı? (7, s.224)

Müəllif insan qəlbini və duyğularını məharətlə idarə edən həssas bir sehrkar kimi öz oxucusuyla bədbin və ümitsiz halətdə vidalaşmaq istəmir. Bu qəmgin sevgi qissəsini dinləyənləri ağır qüssə hüznündən, şirin kədər gipnozundan oyatmaq niyyətilə sanki bizə xitab edərək deyir:

Füzuli rindi şeydadır, həmişə xəlqə rüsvadır,

Sozun kim, bu nə sevdadır, bu sevdadan usanmazmı? (7, s.224)

Nəyə görə Füzuli eşqinin səmasında həmişə kədər buludları – qəm karvanları köç etməkdədir? Nə üçün onun poeziyasının ənginliklərində əzəmətli eşq sonsuz həsrətlə qol-boyundur? Nə səbəbə Füzulinin şeir günəşi həmişə qəm buludlarının içindən sıyrılıb çıxmaq istəyir?! Füzuli sevgisi hüznə, qüssəylə niyə qandaşdır, əkizdir? Və nəhayət, bu qədər dərd-ələmlər girdabında əsir olan qəlbində Füzuli necə sevə və sevinə bilir, hicranlar və həsrətlər atəşində yanmış könlündə qərib və yazıq sevgisinə hansı iradə və qüdrətlə yer tapa bilir? “Füzuli dərd əlindən dağə çıxdı” desə də, həmişə “ruzisi qəm” olsa da, “Pənbəyi daği cünun içrə nihandır bədənim, Diri olduqca libasım budur, ölsəm kəfənim” deyə fəryad etsə də o nə üçün sevgisini təbliğ və təşviq edirdi, eşqini göylərə qaldırırdı, öz aşiqliyi ilə qürrələnirdi? Füzuli nədən ötrü eşq tərənnümçüsü olduğunu, eşqanə duyğuları daha çox vəsf etdiyini dilə gətirir, tez-tez vurğulayırdı? Hətta heç bir sənətkarın, sələfinin və xələfinin ağına gəlməyən misallara və müqayisələrə müraciət edir – özünü nəinki qoca Şərqin ən məşhur aşiqlərinə, hətta öz qəhrəmanlarına oxşadırdı? Füzuli öz zamanının Baş Aşiqi – Dövrənin ən sevimli Aşiqi olmağı hədsiz arzulayırdı. Görəsən, Məcnundan da füzun – artıq Aşiqə çevrilmək, təkcə böyük sənətkar yox, həm də Aşiq və daha çox Aşiqanə şeirlər müəllifi kimi şöhrətlənmək Füzuliyə nə səbəbə lazım idi? Özü də çox lazım idi!.. Biz bu və buna bənzər suallara cavab vermək üçün dahi şair şedevrlərini həssaslıqla nəzərdən keçirməliyik.

Növbəti qəzəl yuxarıdakı sualları cavablandırmaq üçün uğurlu poetik nümunədir:

Pənbəyi-daği-cünun içrə nihandır bədənim,

Diri olduqca libasım budur, ölsəm, kəfənim. (7, s.151)

Bu qəzəldə sevgi, ümumən, məhrəm duyğuların izahı ilə bağlı heç bir “müqəddimə” – zad yoxdur. Şair birbaşa mətləbə keçir. Gördüyünüz kimi, elə ilk beytdə lirik qəhrəmanın fəci durumu və bugünkü oxucunun təsəvvürlərinə sığmayan qiyafəsi ilə qarşılaşıırıq. Bu lirik “mən” Şərq şeirindəki ən acınacaqlı və məzlum aşiqlərdən birinin surətidir. Füzuli öz sələflərindən fərqlənərək mühitin və mənsub olduğu cəmiyyətin ən gizlin və dəhşətli həqiqətlərini nəinki söyləməkdən, hətta onların rəsmi fəqət özünəməxsus olan sehrli sənətkar qələmi ilə cızmaqdan çəkinməmişdir. Müəllifin sevərək və acıyaraq vəsf etdiyi aşiq eşq dərdindən dəli olub, onun bütün bədəni cünun-dəliliyi müalicə etmək üçün o dövrdə tətbiq edilən dağlama-dağ basma nəticəsində qanlı yaralar və bu yaraları bağlayan, örtən pambıqla görünməz şəkllə düşüb. “Diri olduqca libasım budur, ölsəm, kəfənim” deyə etiraf edən lirik qəhrəman sanki iki dünyanın sərhədində dayanmış kimi təəssürat yaradır. Füzulinin aşiqi təkcə qeyri-adi və misilsiz əzabkeşliyi həm də libası ilə deyil, eyni zamanda, mənəviyyatı, ruhi aləmi ilə də iki dünyanın sakininə – Vətəndaşına bənzəyir. Zətən, Füzulinin aşiqləri elə həmişə insanlığın ali zirvəsində – ölüm və olum dünyalarının kəsişməsində, birləşib ayrıldıqları nöqtələr silsiləsində gəzib dolaşır və dolanırlar.

Məhz, buna görə də Füzuli qəhrəmanlarını həmişə olmasa da, əksərən hər iki dünyanın tərəzisində ölçüb dəyərləndirmək zərurəti yaranır.

Və heyratamız cəhəti odur ki, müəllif həmişə öz lirik faciələrini təbii və həyatı konfliktlər, inkar olunmaz təzadlar əsasında qurur, sonuncu və yeganə çıxış yolunu sizə göstərir. Lirik "mən" in qərarı, seçimi ilə, qeyri-ixtiyari olaraq razılaşmalı olursunuz:

Canı canan diləmiş, verməmək olmaz, ey dil,
Nə niza eyləyəlim, ol nə sənindir, nə mənim. (7, s.151)

Tragik aşiq öz əhvalını anladır; canı Cananın ixtiyarındadır. Yaxşı fikir versəniz, nəzərdən keçirdiyimiz beytdə 5 personaj iştirak edir; Can, Canan, Dil, sən və mən. Müəllif öz mənəvi həqiqətini və haqlığını inandırmaq üçün lirik-dramatik situasiyasını məharətlə şaxələndirib və şəxsləndirib. Təsəvvüf simvolikasında və klassik poetikada Canan eyni mətndə və eyni vaxtın özündə həm yarı, sevgilini həm də Allahı anlatdığını nəzərə alsaq, beytdə inikas olunan lirik surətlərin sayı 6-ya çatır. Lirik qəhrəmanın bu etirafı – canın Canana məxsus olması onun acınacaqlı qismətini də aydınlaşdırır. Sonrakı beytlərdə də aşıqın bu dünyanın əzab və işgəncələrinə tab gətirmədiyi, o dünyaya tələsdiyi yeni-yeni poetik detal və görümlü obrazlarla əsaslandırılır. Füzuli insan izzatlarının ağılasıgmaz dərəcələrini və ağılagəlməz görüntülərini kəşf eləməyə davam edir:

Daş dələr ahim oxu şəhdi-ləbin şövqindən,
Nola zənbur evinə bənzəsə, beytülhəzənim. (7, s.151)

Şair öz qəhrəmanının qərar tutduğu məkanı – aşıqın yaşadığı məskəni – evi təsvir edir: yarın ləblərinin şəhdini arzulayan aşıqın ahlalarının oxları bu evi dəlmə-deşik edib, evin bütün divarları ah-nalə oxlarından deşik-deşik olub, eynən arıların yaşadığı "evi" – pətəyi xatırladır. Həsrətin və ehtirasın, eşqin və dərdin bu dərəcədə mükəmməl sintezini, ideal vəhdətini cahan lirikasında tapmaq müşkündür.

Dördüncü və beşinci beytlərdə də aşıqın fəvqəladə əzablardan doymaması, onun şəxsinin poetik təsvirə zorla sığan çevrilmələri, nəhayət, şəxsiyyətinin itməsi Füzulinin sehrli qələminin gücüylə vəsf edilir. Bütün bu görünən-görünməz əzablara aşiq nə üçün dözüb, necə tab gətirib suallarına və ümumən, misilsiz dərəcədə fəci sınaqlar, insan iradəsindən kənara çıxan hallara, hətta müəllifinin özünün də heyratlandığı halətlərə mühüm dəlil-sübut kimi qəzəldə yeganə bir beyt mövcuddur. Dərd və həsrətdən tir-tir titrəyən bu misralardakı ümid işartısı, həyat işığı şairi də, bizi də sevindirir. Füzuli dahiyanə bir məharətlə həmişə tərənnüm etdiyi ən üsyankar dərdləri və qəzəbini də sevgi hisslərinin zərif qanadlarında dünyaya və bizə ərmağan etməyi bacarır. Düz o dünyanın qapısına qədər gedib çatmış aşiqi – bu dünyaya, o cümlədən İraqın cəhənnəm qədər dəhşətli mühitindən bezmiş şairi yaşamağa səsləyən – ahənrəba kimi çəkən güc aşağıdakı sətirlərdə əks edib:

Bülbülü – qəmədəyəm, bağü-baharım sənsən,
Dəhənü qəddü rüxün qönçəvü sərvü səmənim. (7. s.151)

Füzuli yuxarıda oxuduğumuz, müşahidə etdiyimiz orta əsrlərin varlığı və qisməti ilə hamıya etiraz edən, taleyini dəyişmək istəyən, amma buna gücü çatmayan mütəfəkkir bir yaradıcı ziyalısının üsyankar durumunu və ovqatını böyük sevgi fonunda təqdim edir. Bu sevgi həm də şairin sanki andıdır; səmənim deyə əzizlədiyi sərv qədli, qönçə dəhanlı bu gözəl lirik mən üçün yalnız hava kimi – su kimi zəruri mənəvi ehtiyac mənbəyi deyil, həm də sadəcə olaraq həyatın, bu dünyanın, xalqın və Vətənin əkizidir. Yarın "səri-kuyi" – sevgilisinin ayaqları dəyən, yarın məskən saldığı küçə təkə Füzulinin yox, elə bizim də Vətənimizdir:

Edəmən tərək, Füzuli, səri-kuyin yarın,
Vətənimdir, vətənimdir, vətənimdir, Vətənim. (7, s.151)

Füzulini ürəkdən sevən, onun qəzəllərini qəlbindəki məhrəm və munis duyğuların əsl dostu hesab edən intellektual oxucu, şəriyyət şeydası təbii olaraq bu cür düşünə və belə bir sual verə bilər; Füzuli öz yaradıcılığında məhəbbətin tərənnümünə niyə bu qədər aludədir? Onun əksər əsərlərində, dərdmənd və fəlsəfi şeirlərində də Füzuliyana eşqin tərəvətli nəfəsi sezilməkdədir. Təbii ki, Füzuli yaradıcılığının bir sıra görkəmli tədqiqatçıları da dahi sənətkar sənətinin bu özəlliyinə və sirrinə diqqət yetirmişlər. Füzulinin sevgi lirikasının sentimental və dar intim mündəricəni inkar edən ictimai-fəlsəfi məzmunla və düşüncələrlə zənginləşdirilmiş onlarla, yüzlərlə nümunələri təkcə yarandığı orta əsrlərin konservativ ədəbi mühiti üçün deyil, XXI əsrin postmodernist ziyalı-oxucusu üçün də öz təzə-tərliyini qoruyub saxlaya bilmişdir. Akad. Məmməd Cəfər hələ ötən əsrin 40-cı illərində bizim bu gün baş sındırdığımız problemlərə həssaslıqla yanaşmış, qiymətli mülahizələrini bildirmişdi: “Füzuli nədən özünə aşılıq hüququ, aşiq adı qazandımağa səy edir və bununla da ictimaiyyətə nə deyir?” (8. s.19). Həqiqətən də, Füzuli eşqi tərənnüm etməsi, sevgi duyğularının gözəl və cazibədar vəsfi ilə qürrələnir və səmimi qəlbədən nəşələnirdi. Bundan başqa və daha çox dahi sənətkar xalq arasında, el içində və cəmiyyətin ən yüksək dairələrində məhəbbət şairi, dövrən aşiqi, sevgi dünyasının və duyğularının misilsiz nəğməkarı kimi tanınmasını və etiraf olunmasını istəyirdi. Ayrı-ayrı qəzəllərində əzabkeş şair bunları, yeri gəldikcə vurğulayırdı. Aşağıdakı misraları oxuyarkən, təcrübəsiz oxucu, həqiqətən, Füzulinin “Aşiqi – sadıq” rütbəsini almağı həyatının baş məqsədinə çevirdiyinə, Məcnunu isə əməlli-başlı qışqandığına inanır:

Məndə Məcnundan füzun aşılıq istedadı var,
Aşiqi – sadıq mənəm, Məcnunun ancaq adı var. (7, s. 99)

Ustad Füzulışünas yazır: “Şair istəyir ki, hamı onu aşiq deyər çağırınsın, aşiq deyər tanısın və onda yüksək aşılıq istedadı olduğunu təsdiq etsin. Bunu üçündür ki, Füzuli qəzəllərinin çoxunda özünü tez-tez keçmiş zamanların, qərinələrin məşhur aşiqləri ilə müqayisə edir və özünü zəmanəsinin yeni qüdrətli aşiqi adlandırır” (9, s.19). Füzuli yalnız “özünün zəmanəsinin yeni qüdrətli aşiqi adlanmasını” yox, “mənəm indi rüsvayi-eşq” deyər, dövrənin “rüsvayi-aşiqi” kimi məşhur olmağı belə arzulayır:

Sürdü Məcnun növbətin, indi mənəm rüsvayi-eşq,
Doğru derlər: hər zaman bir aşiqin dövrənidir. (7. s. 96)

Füzuli nə səbəbə özünün zamanın ən qüdrətli və həqiqətpərəst, ədalətpərvər sənətkarı deyil, məhz Məcnunu “rüsvayi-eşq”i olmağa və adlanmağa can atıb? Bu suala füzulışünaslardan əvvəl müəllifin özü də zaman-zaman cavab verib. Təbii ki, Füzulinin cavabları onun müxtəlif qəzəllərində əks olunub. Və həmin cavablar bizi düşündürən problemi fərqli mövqelərdən aydınlaşdırır. Məsələn, “Olur” rədifli qəzəlində müəllifin yanaşması maraqlıdır:

Hüsnün olduqca füzun, eşq əhli artıq zar olur,
Hüsn nə miqdar olursa, eşq ol miqdar olur. (7. s.84)

Bu şeirində Füzuli nəinki eşqin tərifini və təbiətini məharətlə ümumiləşdirir. Eşqin dərəcəsinə də açıq göstərir. Eşqin mənbəyini bizə nişan verir: “Hüsn nə miqdar olursa, eşq ol miqdar olur”. Şair eşqi – həyatın mənası, əsl məzmunu olaraq dəyərləndirir. Cəhənnəm qorxusu, cənnət vədləri aşiqlərin vecinə deyil. Çünki eşq ləzzəti, məşuqənin vüsali aşiqlər üçün əsl cənnətdir. Beləliklə, müəllif eşqi sadəcə olaraq vəsf etməklə kifayətlənmir, eyni zamanda, bir neçə mühüm ictimai-fəlsəfi fikri

irəli sürür və missiyanı yerinə yetirir. Eşq dərini də şair aşiqə mənəvi güc, iradə bəxş edən xüsusi bir hal kimi dəyərləndirir. Ona görə də aşiqin dərini dəvə etsələr, o mütləq bimar olur – ağır xəstələnir. Ən mühüm isə Aşqlıq – öz zamanında və mühitində hamıdan seçilmək və fərqlənmək deməkdir. Bu ciddi fərqləməyə görə də çoxları, hətta özlərini ilahi və insani elmlərin bilicisi sayan zahidlər belə aşqların səviyyəsinə heç vaxt yüksələ bilmirlər. Çünki məhəbbət elə bir sirli-sehrli meydur ki, onu dadanlar huşyar olurlar, yəni daha ayıq və ağıllı insan statusunu qazanırlar. Füzuli özünü və qəhrəmanlarını aşiq kimi ona görə təqdim və tərənnüm edir ki, onlar dövrün və cəmiyyətin ən dərin zəkali, qüdrətli və döyüşkən adamlarıdır. “Huşyar”lıq – ayıqlıq, həssaslıq və anlamaqlıq kimi qiymətli keyfiyyətləri ilə hamıdan seçilmələri Füzuli aşqlarının özəlliyi və əsas mənəvi-estetik xüsusiyyətidir. Elə orta əsrlərin qaranlıqlarını nurlandırmaq üçün də “Eşq sevdasına sərf eylər Füzuli ömrünü” deyər müəllif vurğulayır. Və onu da əlavə etməyi unutmur ki, “Bilməzəm, bu xabi-qəflətdən qaçan bida olur?”. Bu həm də dahi səmimiyyətinin və təvazökarlığının bir ifadəsidir. Əslində böyük şair eşq uyqusundan oyanmağı, məhəbbət dünyasından bir anlıq da ayrılmağı xəyalına belə gətirmir. Zira dünya və insan faciələrini, öz doğma elinin-yurdunun müsibətlərini aramsız olaraq, nəfəs dərmədən ayıq və oyaq idrak süzgəcindən keçirtmək, ağıl və qəlb tərəzisində ölçməkdən ötrü müdam və müttəsil “məhəbbət meyindən” içib “xabi-qəflət”də gün keçirmək zəruri idi. Bu həqiqətləri dərinə dərk etmək üçün bütün zamanların ölməz və köhnəlməz füzulışünaslarından birinin eynən bu məsələyə baxışını xatırlayaq: “... çünki Füzulinin zamanında şairin vətəninə əsrlərdən bəri davam edib gələn doğma fikir mədəniyyətinə tamamilə zidd və yabançı olan dini mistika amiranə bir tövr ilə “İnsan, dünyanı sevmə, axirəti sev!” – deyib dururdu. Bu o zaman Şərqdə də, Qərbdə də belə idi. “İnsan, sevmə! Həyat əsl deyil, fərdidir”, – deyər batil etiqadlar carçısı zahidin və monaxın məşum səsi dünyanın hər tərəfində eşidilirdi” (8. s. 20).

Mütəfəkkir aşiq təkə “İnsan, dünyanı sev!” deməklə kifayətlənmirdi. Əslində bunu söyləmək hələ hər şey həll oldu, demək deyildi. Həm də dünyanı sevməyə layiq bir hala gətirmək də çox mühüm bir vəzifə idi. Dünya – məhəbbət, insan isə eşq üçün uyğun və münasib olmalıdır. Füzulinin zamanı və zamandaşları isə bir çoxlarının düşündüyü qədər sevməyə layiq dərəcəyə çatmamışdı. Lirik “mən” in etirafını özünüz dinləyin və dəyərləndirin:

Bunca kim, kuhisifət başımə daşlar urulur,

Dideyi-bəxtim oyamnaz, nə ağır uyğuludur! (7, s. 94)

Fars dilli poeziyada möcüzələr yaratmış Əfzələddin Xaqani, Nizami Gəncəvi, Sədi, Hafiz, Rumi kimi Məhəmməd Füzuli də türkdilli şeirin bədii ifadə və düşüncə imkanlarını misilsiz dərəcədə genişləndirib, lirikada çoxmənalılığın və mürəkkəb semantik dərinliklərin, fikir və obrazlar silsiləsinin yeni-yeni nümunələrini kəşf etməyə müvəffəq olub. Bənzərsiz sevgi duyğuları ilə yoğrulmuş duyğusal sətirələrin arasında gizlətdiyi ah-nalələri ilə arzumənd və səadətənd şair dünyanın vicdanını silkələyir, insanlığa ünvanlanmış fəryadları ilə müasirlərini insan olmağa səsləyirdi:

Degil bihudə, gər yağsa fələkdən başımə daşlar,

Binasın tişeyi-ahimlə viran etdigimdəndir. (7, s. 95).

Beləliklə, elmi müşahidə və müqayisəli təhlillərdən aydın olur ki, öz xalqını da Məcnun kimi sevən həkim və “rəndi-şeyda” aşiqin qanlı göz yaşlarında el-yurd və yar həsrəti üzvi surətdə birləşmişdir. Başqa sözlə, Füzulinin həyatsevər aşqlarının gözlərindən axan “qanlı su” da, prof. Bəkir Çobanzadənin həssaslıqla söylədiyi kimi,

həm Bağdad gözəllərinin atəşin eşqi, həm də Çin səddindən Avropaya qədər, Şərqi Türküstandan Ərəbistanacan bütün dünyaya səpələnmiş qalib və məzlum türk ellərinin ələmi, nisgili əks etmişdi. Bura Füzuli şeiriyyətindəki özünəməxsus sufiyanə nüans və çalarları də əlavə etsək, mütəfəkkir aşiqin bədii aləmindəki çoxqatlılıq və çoxmənalılıq cahan söz sənətinin misilsiz və bənzərsiz hadisələrindən biri kimi dəyərləndirilməlidir: “Ey Füzuli, olubam qərqeyi-girdabi-cünun, Gör nə qəhrin çəkirəm dönə-dönə dövrünün,” - deyən dahi şair, həqiqətən də, öz mühitinin və zamanının fəvqündə duran, mənəviyyatı və dünyagörüşü ilə neçə-neçə əsrlərin dərslərini məharətlə ümumiləşdirib gələcək nəsillərə ötürməyi bacaran təkrarsız bir qələm sahibi idi.

Əgər həyatda və yaradıcılıqda başqa yol tutsaydı – bizi bugün heyrləndirən Füzuli olmazdı, onun 500 ildən bəri sevən könülləri titrədən, cuşə gətirən sehrli möcüzələri doğulmazdı. Demək, aşiq olmaq, aşiq kimi yaşamaq və həmişə aşiqanə düşünmək Füzulinin ilahi missiyası, həm də yerdəki təyinatı və taleyi olub. Eşqə – ilahi və insani eşqə pərəstis, aşiqanə duyum və düşüncə tərzı dahi şair şeiriyyətinin beşiyidir. Başqa sözlə, aşiqanə təxəyyül və təfəkkür manerası elə Füzuli sənətinin mahiyyəti, onun son dərəcə mükəmməl və mürəkkəb bədii yaradıcılığının estetik inikas üsulları və sistemi anlamındadır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Alisher Navoiy. “Ğaroyib üs-siğar”. Mukammal asarlar to‘plami. Yigirma tomlik. Uchunchi tom. “Fan” nashriyoti, Toshkent, 1988.
2. Alisher Navoiy. “Navodir üş-şabob”. Mukammal asarlar to‘plami. Yigirma tomlik. To‘rtinchi tom. “Fan” nashriyoti, Toshkent, 1989.
3. Alisher Navoiy. “Badaye ül-vasat”. Mukammal asarlar to‘plami. Yigirma tomlik. Beshinchi tom. “Fan” nashriyoti, Toshkent, 1989.
4. Alisher Navoiy. “Fəvayid ül-kibar”. Mukammal asarlar to‘plami. Yigirma tomlik. Oltinchi tom. “Fan” nashriyoti, Toshkent, 1990.
5. Abdukodir Xayitmetov. Navoiy lirikasi. “O‘zbekison” nashriyoti. – Toshkent, 2015.
6. Yokubjon Ishokov. Navoiy poetikasi. “Fan” nashriyoti. Toshkent, 1983.
7. Füzuli M. Əsərləri. İki cildlik. I cild. Bakı, “Azərbaycan ensiklopoediyası” nəşriyyat-poliqrəfiya birliyi, 1995.
8. Cəfərov M.C. Füyulu düşünür. Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2019.
9. Əliyev.S. Füzulinin poetikasi. Bakı, “Yazıcı” nəşriyyatı, 1986.

RENESSANS ADABIYOTIDA ETOLOGİK JANR TARAQQIYOTI

Qodirjon Ergashev

*O‘zFA O‘zbek tili, adabiyoti va folklori institutining
yetakchi ilmiy xodimi, filologiya fanlari doktori
10.52773/tsuull.conf.navoiy.2025/WWYG6907*

Annotatsiya. *Maqola Renessans adabiyotida etologik janr taraqqiyoti muammosiga bag‘ishlangan. Muallif mavzuni Sebastian Brantning “Tentaklar kemasi”, Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub”, Erazm Rotterdamskiyning “Ahmoqlik maqtovi” asarlari misolida yoritgan. Maqolada bu asarlarning etologik janr rivojıdagi o‘rni va ahamiyati, mushtarak va farqli jihatları, ularda Renessans g‘oyalarining aks etishi singari masalalar yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *Renessans, janrlar, etologik janr, jamiyat axloqi, axloqni tasvirlash, tanqid, fosh qilish, ijtimoiy guruhlar, illatlar.*

MUNDARIJA CONTENTS	
Shuhrat SIROJIDDINOV. Turkiy dunyo hamkorligining mustahkam asosi Туркі әлем ынтымақтастығының мықты негізі	7
Қанат БАЙБОЛОВ. Екі халық арасындағы бауырлық пен достық рәмізі Ikki xalq qardoshligi va do'stligi simvoli	11
I SHO'BA. ALISHER NAVOIY ADABIY MEROSINING JAHON TAMADDUNIDA TUTGAN O'RNI SECTION I. THE PLACE OF ALISHER NAVAI'S LITERARY HERITAGE IN WORLD CIVILIZATION	
Boqijon TO'XLIYEV. Nasimiy va Navoiy nazmi – badiiy tafakkurning yangi bazmi	15
Islam JEMENEY. Әлішер Навои	23
Yashar QOSIM. Dohiy Alisher Navoiyning ulug' izdoshi (Muhammad Fuzuliy sheiriyatida poetik in'ikos tarzining o'ziga xosligi)	35
Qodirjon ERGASHEV. Renessans adabiyotida etologik janr taraqqiyoti	42
Əlimuxtar MUXTAROV. Nizami Gencevi ve Alişir Navai'nin tür ruhu eserlerinin ve araştırmacılarının gözü ile	47
Roviyajon ABDULLAYEVA. Alisher Navoiy fenomeni yoxud Navoiy ijodining olamshumul ahamiyati	52
Насриддин НАЗАРОВ. Гуманизм и креативность в творчестве Наваи как фактор обеспечения связей между народами Евразии	60
Burobiya RAJABOVA. O'zbek navoiyshunoslari Jomiy haqida	67
Karomat MULLAXO'JAYEVA. Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy g'azallarida Yusuf (a. s.) siymosining badiiy talqinlari	77
Tozagul MATYOQUBOVA. Sharq adabiyotining yetuk tadqiqotchisi	82
Nosir JO'RABOYEV. Ikki turkman hukmdori ijodi va Alisher Navoiy	87
Молдасанов Е.М., АБДУВАЛИТОВ Н.Б. Әлем әдебиетінің асқар шыңы (Әлішер Науаидың 584 жылдығына орай)	95
Hulkar HAMROYEVA. Alisher Navoiy ijodida san'at talqini	99
Злиха ЖАНТАСОВА. Шығыс әдебиетінің қазақ фольклорындағы көрінісі	103
Sherxon QORAYEV. Alisher Navoiy Badaxshon shohi va shoir Sulton Muhammad La'liy ijodi tadqiqotchisi (Navoiy va uning zamondoshlari tazkiralari ma'lumotlari asosida)	109
Ahmad AKHLAQUE, Asror Allayarov. Alisher Navoi's creative works: a scientific exploration	115

Fayzulla ISKANDAROV, Dostonjon Tojiev. “Alisher Navoi international award”: establishment and historical significance for the turkic world	118
Diyora ABDUJALILOVA. Alisher Navoiy va Yahyobey Toshlijali dostonlarida shayx va avliyolar timsoli	124
Orifjon OLIMJANOV. Alisher Navoiy va Lorendeli Hamdiy “Layli va Majnun” dostonlari kompozitsiyasiga doir	131
II SHO'BA. NAVOIY NAZMIY, NASRIY VA ILMIY MEROSINI O'RGANISH MASALALARI SECTION II. ISSUES OF STUDYING NAVAIY'S POETRY, PROSE AND SCIENTIFIC HERITAGE	
Nurboy JABBOROV. Alisher Navoiy “Tarixi anbiyo va hukamo” asarining siyarnoma turkumida tutgan o'rni	136
Nusratullo JUMAXO'JA. Navoiyning yigitlik lirikasiga mansub mustazodi	149
Maqsud ASADOV. Alisher Navoiy “Tanbeh”larining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari (“Mahbub ul-qulub” asari misolida)	155
Dr. Kemal Yavuz ATAMAN. Ali Şir Nevaî beyitlerinde kulluk şuuru	160
Zuhridin ISOMIDDINOV. Navoiyning “qaychi” g'azali	165
Baxtiyor FAYZULLOYEV. Qo'qon adabiy muhitida Navoiyga izdoshlik	170
Iqboloy ADIZOVA. Adabiy ta'sir va poetik tafakkurning yangilanishi	177
Nafas SHODMONOV, G'iyosiddin SHODMONOV. Olti dostonida Odam Ato timsoli talqini	185
Faridaxon KARIMOVA. Xorazm adabiy muhitida debochanavislik an'analari	193
Islomjon YAQUBOV. O'zaro ta'sir, ijodiy mushtaraklik va o'ziga xoslik	200
Shavkat HAYITOV, Gulshod SHOYIMOVA. Alisher Navoiyning nabotot va hayvonot olamiga munosabati	205
Obidjon KARIMOV. Alisher Navoiy irfoniy olamining yangicha talqini	212
Gulbahor ASHUROVA. O'zbek ayol shoiralari ijodida Alisher Navoiy obrazi tasvirlari	216
Qo'ldosh PARDAYEV. Navoiy g'azallariga Muqimiyning nazira va taxmislari	221
Ilyos ISMOILOV. Abror hayrati	226
Shermuhammad AMONOV, Abdulhaq RAHIMI. Alisher Navoiy mustazodiga bog'langan muxammas haqida	229
Zilola AMONOVA, Shahlola SAFAROVA. “Farhod va Shirin” dostonidagi na't boblarning manbalari va badiiyati	235
Abdulhamid QURBONOV. Badiiy matn va tasviriy vositalar mutanosibligi	242
Muqaddas TOJIBOYEVA. Abdulla Qodiriy romanlarida Alisher Navoiyga izdoshlik masalalari xususida	248
Orzigul HAMROYEVA. Radifning bayt kompozitsiyasidagi o'rni	252

Ma'rifat RAJABOVA. Xalq maydon kulgi san'ati belgilarining Navoiy ijodidagi ko'rinishlari	256
Nodira SOATOVA. "Farhod va Shirin" dostoni – an'ana takomili, taraqqiysi hamda sintezi sifatida	260
Umida RASULOVA. "Alisher Navoiy" romanida obraz poetikasi	266
Marg'uba ABDULLAYEVA. Yetti sayyora: badiiy talqin va ilmiy dunyoqarash	269
Sohiba UMAROVA. Suyuma G'aniyeva – navoiyshunos	273
Zuhra MAMADALIYEVA. Alisher Navoiy "Xamsa"sida mirrix obrazining majoziylik xususiyatlari	277
Aziz RAJABIY. Alisher Navoiy g'azallarining ohang jilolari (Yunus Rajabiy musiqiy merosi misolida)	282
Zarif QUVONOV. "Hayrat ul-abror"ning yangi tadqiqatlari xususida	286
Farruxbek ABDALIYEV, Gulnoza OSMANOVA. "Xamsa"da "kampir" obrazi talqini	290
Nafisa RAXMANOVA. Ramziy-majoziy obrazlar ta'vili haqida mulohazalar	293
Kamola ULUG'MURODOVA. Navoiy nazmida Layli obrazining badiiy talqini	299
Mavluda ORTIQOVA. Alisher Navoiyning "Nasoyim ul-muhabbat" asarida valiylarga xos sifatlar talqini	303
Jamila EISAR. Alisher Navoiyning she'riyatida oyina timsolining talqini ("G'aroyib us-sig'ar misolida")	308
Azizbek TOSHPO'LATOV. Alisher Navoiyga izdoshlik: Ahmad Tabibiy taxmislari	313
Sevara PARMONOVA. Tasavvufiy tazkiralari va Alisher Navoiy asarlarida Ibrohim Adham nomining zikr etilishi	318
III SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING MANBALARI VA MATNIY TADQIQI SECTION III. SOURCES AND TEXTUAL RESEARCH OF ALISHER NAVAI'S WORKS	
Dilnavoz YUSUPOVA, Umedullo MAHMUDOV. Alisher Navoiyning "Munshaoti Abdulloh Marvorid"dan o'rin olgan forsiy maktublari xususida	323
Manzar ABDULXAYROV. Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostoni tabdillari tahlili	330
Dr. Farhad RAHIMI. Senglah Sözlüğünün Feraği Düzeltmeleri ve Feraği'den Yanlış ktarmaları Üzerine	335
Gholamreza RAZMI. Özbekistan'da yayimlanmış iki Hayretü'l-ebrar'in tashih edilmiş metnindeki hataların sebeplerine bir bakış	352
Altay NOORULLAH. Navoiy asarlarida tinish belgilarining yanglish ishlatilishi	365

Sevda BEHESHTI. Navai's Poetry as Reflected in Miniature Paintings (A study of Illustrated manuscripts preserved in Iranian collections)	376
Oysara MADALIYEVA. Alisher Navoiyning dastlabki ikki devoni Hamid Sulaymon nigohida	384
Dr. Siyamek HÜSSEYINALIZADE (Ergin Avşar). Amîr Alî Şîr Nevaî'nin şiirlerinde Şamanlığa aid Terimler ve ritüeller	395
Ozoda TOJIBOYEVA. Parij kulliyotidagi "Favoyid ul-kibar"ning matniy xususiyatlari	407
Husnigul JO'RAYEVA. Husayn Boyqaro – Husayniy adabiy merosining O'zbekistonda o'rganilishi	412
Dilnoza RUSTAMOVA. Alisher Navoiy toshbosma devonlaridagi ayrim g'azallar matnining qo'lyozma nusxalar bilan qiyosi	417
Erfan ESHGHÎNOUR. Fâni Divanındaki Avnî Divanından Tercüme Olunmuş Şiirler Üzerine	423
Lochinbek AHMADALIYEV. Po'latjon Qayyumiy tazkiralarda Alisher Navoiy faoliyatining yoritilishi	433
Dilnavoz SATTOROVA. Navoiy g'azallariga Sa'diy taxmislari	438
IV SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING XORIJIY TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI SECTION IV. TRANSLATION OF ALISHER NAVA'I'S WORKS INTO FOREIGN LANGUAGES AND STUDY ABROAD	
Hulkar HAMROYEVA, Shahlo NARALIYEVA, Ozodaxon MUSAYEVA. Qozog'istonda Mir Alisher Navoiy ijodining o'rganilishi	444
Abdulhay SOBIROV, Zamira DJURABAYEVA. "Muhokamat ul- lug'atayn" – turkiy xalqlar leksikasining so'nmas bulog'i	451
Münevvver TEKCAN, Serpil Yazıcı ŞAHİN. Muhakamat al-lughatayn's literary and academic aspects.	455
Бермет ЗАКИРОВА, Дамилова НУРИЙЛА. Алишер Навоинин чыгармаларындагы тилдик каражаттар аркылуу студенттин кеп маданиятын өстүрүү	462
Nishonboy XUSANOV. "Hayrat ul-abror"dagi teonimlarning semantik va badiiy xususiyatlari	468
Mardon RAHMATOV. Qo'shma fe'l komponentlari inversiyasi	472
Rashid ZOHID. Hayot – firoq manzili	478
Shahlo HOJIYEVA. Alisher Navoiy badiiy kashfiyotlari – Cho'lpon estetik tafakkuri yangilanishi omili	482
Mo'minjon SULAYMONOV. Alisher Navoiy davrida isiriq solinganmi?	488
Abdumurod TILAVOV. Alisher Navoiy ma'naviy merosi va zamonaviy ta'lim	492
Nilufar RASULOVA. Alisher Navoiyning boqiy merosi jahon tillarida	497
Ozodaxon MUSAYEVA, Gulchehra SULTONOVA. "Muhokamat ul- lug'atayn" asaridagi turkiy fe'llar va omonim so'zlar tahlili	502

Iroda ISHONXANOVA. Alisher Navoiy hayoti va ijodining “Литература” darsliklarida aks etishi	505
Shahlo NARALIYEVA, Farrux ABDALIYEV. Hazrat Navoiy ijodida nutq madaniyati	514
АШИРОВА Т.К., КАРАЕВА Н.О., ЗАКИРОВА Б.А. Алишер Навоинин чыгармаларын санарип платформалар аркылуу жайылтуу	518
Dilorom YULDASHEVA, Shahlo NARALIYEVA. Alisher Navoiyning didaktik qarashlari	523
Komiljon ABDULLAYEV. Ta’lim tizimi bosqichlarida Alisher Navoiy hayoti va ijodini o’rgatishda fanlararo integratsiyadan foydalanish	527
Gulnoza YULDASHEVA, Sevinch UBAYDULLAYEVA. “Lison ut-tayr” dostonining ayrim morfemik xususiyatlari tahlili	531
Feruza DJUMANIYAZOVA. Alisher Navoiy ijodida milliy etnosport o’yinlari	534
Hamida JURAQOBILOVA. O’zbek she’riy matnlaridagi kognitiv metaforalarning fransuz tilida ifodalanishi	539
Abdug’ani NASRIDDINOV. Navoiyshunoslikda yangicha yondashuv	544
TEZISLAR ADABIYOTSHUNOSLIK	
AHMADOVA Shohsanam. Hofiz Xorazmiy va Alisher Navoiy ijodida zohid obrazi tasviri	550
ABDURAIMOVA Xafiza. Alisher Navoiy g’azaliyotida Doro obrazi talqinlari	553
ALIYEVA Sevinch. Anbiyolar haqidagi manbalarda Iso payg’ambar obrazi tasviri	556
ALMARDONOVA Aziza. Alisher Navoiy tarji’bandlarida dunyo ramzi	561
DEHQONOV Akramjon. Bir g’azal sharhi	564
DOLIMOV Shokir. «Hayrat ul-abror» dostoni sharhining rus tiliga tarjimasi xususida	567
GAFUROVA Shaxnoza. Navoiy me’rojnoma baytlarida qo’llangan badiiy san’atlar	569
IBOTOVA Madina. Alisher Navoiy g’azallarida jon va ishq munosabatining badiiy ifodasi	572
MEYLIYEV Xudoyberdi. Navoiy va zamondoshlari asarlarida Mirzo Mironshoh saroyi adabiy muhiti va shoir Lutfulloh Nishopuriy ijodiy faoliyatining yoritilishi	576
MUQUMOVA Surayyo. “Nasoyim ul-muhabbat”: ism, xosiyat va xususiyat	579
NASRULLAYEV Elmurod, SIROJIDDINOVA Sevinch. Xalq og’zaki ijodida Navoiy timsoli talqini	581

NURULLAYEVA Hulkaroy, MAMADALIYEVA Madina. Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asarini o’qitish bo’yicha ayrim mulohazalar	584
OLIMJONOV Davronbek. “Boburnoma” asarida tarixiy shaxslar tavsifi (Alisher Navoiy shaxsi misolida)	587
PARDAYEVA Nigora, PIRNAZAROVA Barno. Navoiy lirikasida kichik lirik janrlar	589
SHOMURODOV San’at. Alisher Navoiy va Husayn Boyqaro munosabatlari isajon sulton talqinida	593
TO’XTAMURATOV Furqat. Alisher Navoiy g’azaliga Muhsiniy tatabbu’si	596
TURDIYEVA Maftuna. “Layli va Majnun” dostonlari kompozitsiyasidagi ba’zi farqli jihatlar	599
UMAROVA Dildor. Alisher Navoiy asarlarida sukut go’zalligi ifodasi	602
UMAROV Sardorbek. Ma’rifatning haqiqati – hayratdir	604
YANGIBOYEV Shavkat. Ito haqida	607
TILSHUNOSLIK	
YULDASHEVA Dilorom. Alisher Navoiy asarlarida rang-tus ifodalovchi birliklar	611
AXMADJANOVA Malika. Alisher Navoiy va o’zbek tilining boyitilishi: ilmiy metodlar va uslublar	613
AKBAROVA Zulfizargul. Alisher Navoiy asarlarida qo’llanilgan antonimlik hosil qiluvchi “Ahl” komponentli lug’aviy birliklar tahlili	617
YUSUPOVA Dildora. Alisher Navoiy asarlarida qimmatbaho tosh nomlari	619
MUNDARIJA	622